

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ ЗОНИ ВІДЧУЖЕННЯ

©2019 ПЕТРЕНКО К. В.

УДК 339.92
JEL: O19

Петренко К. В. Вплив міжнародного співробітництва на соціально-економічний розвиток Чорнобильської зони відчуження

Метою статті є теоретичне обґрунтування та аналіз міжнародного співробітництва, вироблення практичних пропозицій, спрямованих на вдосконалення міжнародного співробітництва та виявлення впливу на стан і соціально-економічний розвиток Чорнобильської зони відчуження. У результаті дослідження було окреслено міжнародні проекти щодо економічного розвитку та стану Чорнобильської зони та проаналізовано динаміку показників соціально-економічного району. Визначено подальші потенційні перспективи розвитку. Запропоновано основні напрямки оптимізації розвитку та залучення інвестицій до району. Зроблено висновок щодо оздоровлення та повернення земель сільськогосподарського призначення до виробничого використання та продовження соціально-економічної реабілітації регіону. Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є обґрунтування можливих варіантів активізації інвестиційної привабливості екологічно депресивного регіону.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, інвестиції, проект співробітництва, відновлювальна енергетика, соціально-економічний розвиток, міжнародна організація.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-2-37-42>

Рис.: 2. Бібл.: 13.

Петренко Катерина Валеріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (просп. Перемоги, 37, Київ, 03056, Україна)

E-mail: pkatya@bigmir.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2322-9030>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/I-2489-2018>

УДК 339.92
JEL: O19

Петренко Е. В. Влияние международного сотрудничества на социально-экономическое развитие Чернобыльской зоны отчуждения

Целью статьи является теоретическое обоснование и анализ международного сотрудничества, разработка практических предложений, направленных на усовершенствование международного сотрудничества и влияния на состояние и социально-экономическое развитие Чернобыльской зоны отчуждения. В результате исследования были указаны международные проекты касательно экономического развития и состояния Чернобыльской зоны и проанализирована динамика показателей социально-экономического развития. Определены дальнейшие потенциальные перспективы развития. Предложены основные направления оптимизации развития и привлечения инвестиций в регион. Сделан вывод необходимости оздоровления и возвращения сельскохозяйственных земель к производственному использованию и продолжения социально-экономической реабилитации региона. Перспективой дальнейших исследований в данном направлении является обоснование возможных вариантов активизации инвестиционной привлекательности экологически депрессивного региона.

Ключевые слова: международное сотрудничество, инвестиции, проект сотрудничества, возобновляемая энергетика, социально-экономическое развитие, международная организация.

Рис.: 2. **Библ.:** 13.

Петренко Екатерина Валериевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры международной экономики, Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского» (просп. Победы, 37, Киев, 03056, Украина)

E-mail: pkatya@bigmir.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2322-9030>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/I-2489-2018>

UDC 339.92
JEL: O19

Petrenko K. V. The Impact of International Cooperation on the Socio-Economic Development of the Chernobyl Exclusion Zone

The article is aimed at theoretical substantiating and analyzing of the international cooperation, development of practical proposals on improvement of the international cooperation and influence on the status and socio-economic development of the Chernobyl exclusion zone. As a result of the research, the international projects concerning the economic development and status of the Chernobyl zone are indicated and the dynamics of indicators of socio-economic development are analyzed. Further potential prospects of development are determined. The basic directions of optimization of development together with attraction of investments in the region are proposed. The necessity of sanitation and return of agricultural lands to production use and continuation of socio-economic rehabilitation of the region is the conclusion drawn. Prospect for further researches in this direction is substantiation of possible variants of activation of the investment attractiveness of the ecologically depressed region.

Keywords: international cooperation, investments, cooperation project, renewable energy, socio-economic development, international organization.

Fig.: 2. **Bibl.:** 13.

Petrenko Kateryna V. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economy, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» (37 Peremohy Ave., Kyiv, 03056, Ukraine)

E-mail: pkatya@bigmir.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2322-9030>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/I-2489-2018>

Процеси економічної інтеграції все більше за останнє десятиріччя приводять до поглиблення міжнародного співробітництва в усіх сферах суспільного життя. Чорнобильська катастрофа залишила радіоактивний слід на території багатьох держав та продовжує впливати на економіку України. На сьогодні ця історична подія поступово перетворюється на потенційний майданчик для розвитку економіки України у сферах «зеленої» енергетики та сільського господарства. Такі заходи вже демонструють підвищення рівня життя у причорнобильських зонах, саме тому пошук заходів щодо покращення шляхів міжнародного співробітництва є особливо актуальним для України.

Створення сприятливих умов для забезпечення зростання економіки в Чорнобильській зоні відчуження та покращення інвестиційного клімату сприяють стимулюванню розвитку не лише окремого регіону, а й економіки країни завдяки притоку міжнародної науково-технічної допомоги та іноземного капіталу. Таким чином, створені нові виробничі можливості підвищуватимуть рівень продуктивності праці, доходів та заощаджень, показників рівня та якості людського життя.

Проблемам впливу міжнародного співробітництва на соціально-економічний розвиток регіонів та формуванню сприятливого інвестиційного клімату присвячено багато наукових праць вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як: Ключник А. В., Кравчун О. С., Леус М. М., Міркін Б. М., Наумова Л. Г., Нечитайло У. П., Панченко Є. Г., Пересада А. А., Полівода К. І., Погорілко В. Ф. та інших. Правовою основою міжнародного співробітництва в Чорнобильській зоні відчуження виступили: законодавство України, Угоди України з міжнародними організаціями, особливо з МАГАТЕ.

Однак в умовах глобалізації економіки та дефіциту фінансових ресурсів загострюються та залишаються невирішеними багато проблем, що впливають на міжнародне співробітництво й особливо в депресивному регіоні.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та аналіз міжнародного співробітництва, вироблення практичних пропозицій, спрямованих на вдосконалення міжнародного співробітництва та виявлення впливу на стан і соціально-економічний розвиток Чорнобильської зони відчуження.

Завдяки системному підходу, на якому ґрунтується стаття, можна оцінити реалізацію міжнародного співробітництва в Чорнобильській зоні відчуження та виявити його причино-наслідкові зв'язки на соціально-економічний розвиток регіону.

Міжнародне економічне співробітництво є одним із головних чинників впливу на рівень розвитку економік країн світу. Активне економічне співробітництво дозволяє вирішити проблеми міжнародної екологічної та економічної безпеки, сприяє зміцнен-

ню міжнародних відносин між країнами, впливає на економічний розвиток та співпрацю та є матеріальною складовою забезпечення миру у світі.

Наявні підходи до визначення сутності та ролі міжнародного співробітництва характеризуються великим різноманіттям. Найбільш розповсюдженим підходом до розкриття сутності міжнародного співробітництва є перерахування різних видів діяльності. Так, більшість дослідників погоджується, що міжнародне співробітництво включає: обмін науковими досягненнями, досвідом, загальною науково-технічною інформацією; підготовку кадрів; спільні наукові-технічні розробки та реалізацію науково-технічних проєктів у широкому розумінні (виконання робіт, вирішення задач, реалізація процесів тощо) [1]. Стосовно ролі міжнародного співробітництва, слід зауважити, що в розвитку регіонів вона визначається здатністю до активізації та ефективного використання існуючого потенціалу регіону [11]. Ефективність міжнародного співробітництва залежить від повноти та правильності інформації, так само як і інвестиційної діяльності, що, своєю чергою, забезпечить прийняття правильних та своєчасних рішень уникнення ризикових ситуацій та отримання економічної вигоди [10].

Дослідники також акцентують увагу на суб'єктному складі співробітництва (уряди, фірми, організації та індивідууми), сфері здійснення (два або більше регіони) та зв'язку з виробничими факторами [2, с. 35]. Наприклад І. І. Дахно до визначення міжнародного співробітництва також додає торгівлю ліцензіями, будівництво підприємств та інших об'єктів та геолого-розвідувальні роботи [2, с. 16]. Окремо розглядається економічна спрямованість міжнародного співробітництва, що сприяє економічному розвитку регіону.

Розглядаючи систему універсального міжнародного співробітництва, Ю. М. Колосов включає в неї додатково міжнародні технічні й технологічні зв'язки, що забезпечить безпечне використання досягнень науково-технічного прогресу та запобігання шкоди навколишньому середовищу [3, с. 783].

Отже, більшість вчених акцентують свою увагу на змісті діяльності, яка здійснюється в межах міжнародного співробітництва. Таке співробітництво має визначені цілі, а саме: нарощення взаємодії між науковцями та дослідниками кількох країн, реалізацію конкретних проєктів та програм, спрямованих на науку, техніку та технологію, створення можливостей для інтенсифікації науково-дослідних розробок та інші. По суті, ця співпраця суб'єктів міжнародного права в якісно відособленій сфері, яка визнається та виділяється на внутрішньодержавному рівні та потребує виділення й на міжнародному. Особливістю міжнародного співробітництва також виступає його сильний зв'язок з рівнем розвитку держави та рівнем життя людини [4].

Інший спосіб відображення сутності міжнародного співробітництва використовується в міжнародних угодах. Міжнародні договори України з іншими державами з питань міжнародного співробітництва в будь-якій сфері є типовими та мають майже ідентичний перелік форм співпраці [5]. До основних форм міжнародного співробітництва відносять: міжнародну торгівлю та рух капіталів; міжнародне науково-технічне співробітництво; міжнародну міграцію робочої сили; міжнародні валютні та кредитні відносини.

Останніми роками процеси економічної інтеграції привели до поглиблення міжнародного співробітництва у сфері міжнародної технічної допомоги. З економічної точки зору міжнародна технічна допомога є явищем досить новим і фактично мало дослідженим. Навіть сам термін «міжнародна технічна допомога», який застосовується досить широко в системі сучасних міжнародних економічних відносин, розуміється дуже неоднозначно [5].

З моменту здобуття незалежності перед Україною залишилися проблеми з подолання наслідків аварії на ЧАЕС, які успішно вирішувались і вирішуються за допомогою міжнародного економічного співробітництва України у вигляді міжнародної технічної допомоги, фінансування якої близько 2 млрд доларів.

Чорнобильська катастрофа продовжує впливати на економіку України. Однак на сьогодні вона перетворилася з історичної події на потенційний майданчик для розвитку економіки України у сферах «зеленої» енергетики та сільського господарства. Інвестиційний потенціал даного регіону є механізмом, який спонукає до інвестування в конкретну галузь, об'єкт інвестування [12]. Впродовж останнього десятиріччя зацікавленість інвесторів у вкладанні коштів в Чорнобильську зону значно зросла, що дає можливість розгорнути нові проекти вже найближчі роки. Такі заходи вже демонструють підвищення рівня життя у Причорнобильській зоні.

Для подолання наслідків аварії на ЧАЕС Україна почала співробітництво з Міжнародним агентством з атомної енергії (МАГАТЕ). Подальший розвиток міжнародної допомоги йшов за двома основними напрямками: гуманітарним і технічним. Гуманітарну допомогу надавали як міжнародні програми й організації – Європейська Комісія в рамках програми TACIS, Програма Розвитку ООН, ЮНЕСКО, так і окремі держави – США, Великобританія, Японія, Німеччина, Франція, Іспанія, Куба і багато інших. У багатьох країнах Європи родини протягом декількох років запрошували до себе на літо дітей, що постраждали від Чорнобильської катастрофи [6].

Після підписання угоди про асоціацію з ЄС та подальшої інтеграції України до системи міжнародної екологічної безпеки перед Україною стоять нові завдання щодо екологізації виробництва та вимагається імплементація законодавства відповідно до

міжнародних норм у сфері охорони довкілля, а саме: прийняти та вдосконалити плани та закони щодо реагування на надзвичайну ситуацію, надання стратегічної екологічної оцінки, встановлення норм щодо викидів в атмосферу та запровадження сортування сміття. Тому найближчі роки Україна значно збільшить свої міжнародні зобов'язання у сфері довкілля щодо контролю за об'єктами підвищеної екологічної безпеки, використання, відновлення та відтворення природних ресурсів, оскільки існує низка міжнародних конвенцій.

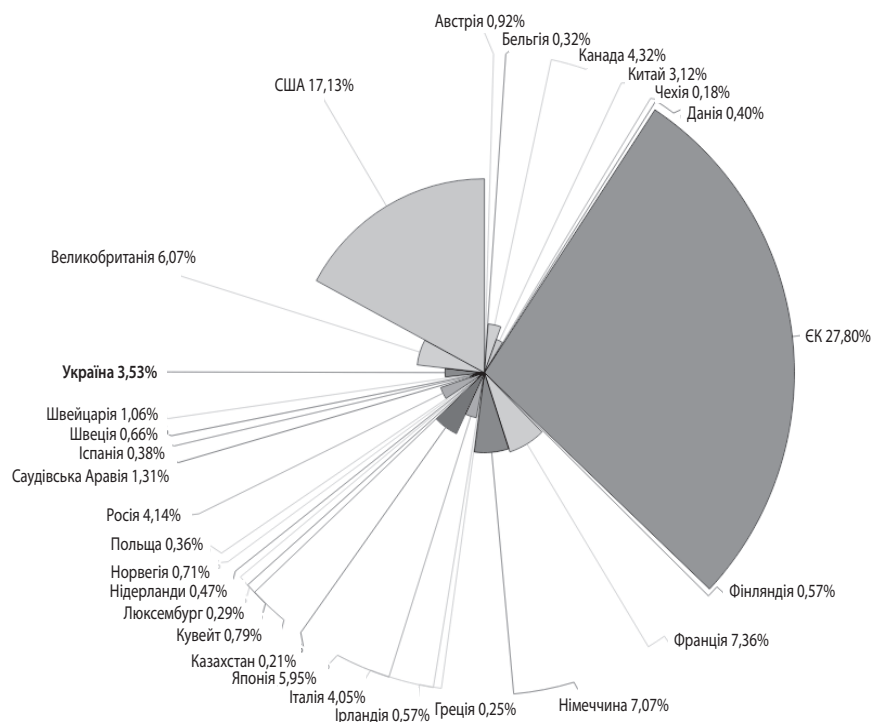
Важливе значення для України має розширення міжнародного співробітництва з міжнародними організаціями ООН у галузі охорони довкілля (ЮНЕП – Програма ООН з навколишнього природного середовища, ЄЕК ООН – Європейська Економічна комісія ООН, ПРООН – Програма розвитку ООН, МАГАТЕ – Міжнародне агентство з атомної енергетики ООН, ФОА – Організація з продовольства та сільського господарства, Центр ООН з населених пунктів, Комісія сталого розвитку, Глобальний Екологічний Фонд та інші) [7].

Особливе значення для Чорнобильської зони відчуження має міжнародна співпраця у сфері ядерної та радіаційної безпеки з урядами країн-донорів та стратегічних партнерів у рамках спільних програм чи двосторонніх угод, а також участі в регіональних природоохоронних заходах. Незважаючи на те, що пройшло понад 30 років з моменту аварії на Чорнобильській атомній станції, співробітництво між Україною та ЄС у питанні наслідків ЧАЕС має ключове значення для енергетичної безпеки Європи. Слід зазначити, що хоча ситуація кардинально змінилася на територіях, які постраждали від аварії, але ліквідувати повністю негативні наслідки Чорнобильської катастрофи досі не вдалося.

Фінансування проектів відбувається за рахунок спеціально створеного Чорнобильського фонду «Укриття» (ЧФУ), розпорядником коштів якого є Європейський Банк Реконструкції і Розвитку (ЄБРР).

На рис. 1 можна побачити, скільки коштів Україна отримала від інших країн на реалізацію проекту будівництва нового безпечного конфайменту (НБК). Варто зазначити, що загалом НБК обійшовся у 1,5 млрд євро.

У грудні 2017 р. НБК було введено в дослідно-промислову експлуатацію. Крім цього проекту, за допомогою країн-донорів Україна почала будувати сховище відпрацьованого ядерного палива для використання діючими українськими атомними станціями, яке планується завершити в листопаді 2019 р., що зможе приймати відпрацьоване ядерне паливо в повному обсязі та де воно зберігатиметься 100 років. У перспективі цей проект буде приносити величезний прибуток і посилить незалежність України від Росії. Важливість сховища важко переоцінити, оскільки

Рис. 1. Обсяг виділених коштів за країнами на будівництво Чорнобильського НБК

Джерело: складено за [8; 9].

щороку за зберігання відпрацьованого ядерного палива атомних електростанцій Україна сплачує 200 млн дол. до Російської Федерації.

Чорнобильський центр надавав науково-технічну підтримку діючим атомним станціям України та вивчав екологічні наслідки аварії на ЧАЕС. Співпрацюючи із фахівцями з різних країн, персонал центру накопичив найкращий міжнародний досвід у сфері ядерної безпеки, у рамках чого було реалізовано понад 70 інтернаціональних програм.

Україна прийняла на себе зобов'язання щодо екологічної безпеки перед ЄС, згідно з якими вже до 2020 р. частка енергії з відновлюваних джерел у вітчизняному енергобалансі має досягнути 11%. Саме тому з 2014 р. Міністерство екології ініціювало проєкт із будівництва сонячних електростанцій у Чорнобилі, оскільки зона відчуження ідеально підходить для подальшого розвитку відновлюваної енергетики: площа зони складає близько 260 тисяч гектарів землі, на якій практично ніхто не живе. Згідно з прогнозними даними Україна зможе збільшити обсяги виробництва електроенергії електростанціями на альтернативних джерелах енергії (ВЕС, СЕС, біомаса та інші) *рис. 2*.

Тому в жовтні 2018 р. у Прип'яті на території ЧАЕС було офіційно відкрито сонячну електростанцію Solar Chernobyl – 1 МВт. У майбутньому цей проєкт планують розширити до 100 МВт.

Важливою проблемою Чорнобильського регіону є забруднена деревина, яка потребує постійної утилізації задля уникнення пожежних ситуацій та

розповсюдження радіаційних сполук. Тому була побудована ЕкоТЕС Іванків за рахунок інвестиції від Європейського Банку Реконструкції та Розвитку і Фонду Чистих Технологій. Унікальна теплова електростанція має потужність 18 МВт, працює на біопаливі та здатна забезпечити електроенергією Іванківський район та ще чотири прилеглих райони.

Подальший розвиток даного регіону буде залежати від того, наскільки ефективно нами будуть використані вже впроваджені проєкти в рамках міжнародного співробітництва, та від активізації системи управління інвестиційною привабливістю цього екологічно-депресивного регіону. Слід також зазначити, що на утримання зони відчуження держава щороку виділяє близько 2 млрд грн. У такий спосіб Міністерство екології сподівається підвищити інвестиційну активність, і з часом інвестори зможуть більше вкладати коштів у зону відчуження і зняти з країни цей тягар, а заощаджені бюджетні кошти спрямують на важливіші соціальні проєкти.

ВИСНОВКИ

Саме аварія на Чорнобильській атомній станції змусила людей замислитися про механізми захисту від ядерних катастроф, призвела до важких екологічних і соціальних наслідків застосування мирного атому, прискорила роботу щодо укладення спеціальних міжнародних договорів стосовно несанкціонованого використання атомної енергії, а також своєчасного оперативного реагування на ядерну небезпеку та допомогу у випадку витоку ядерної радіації.

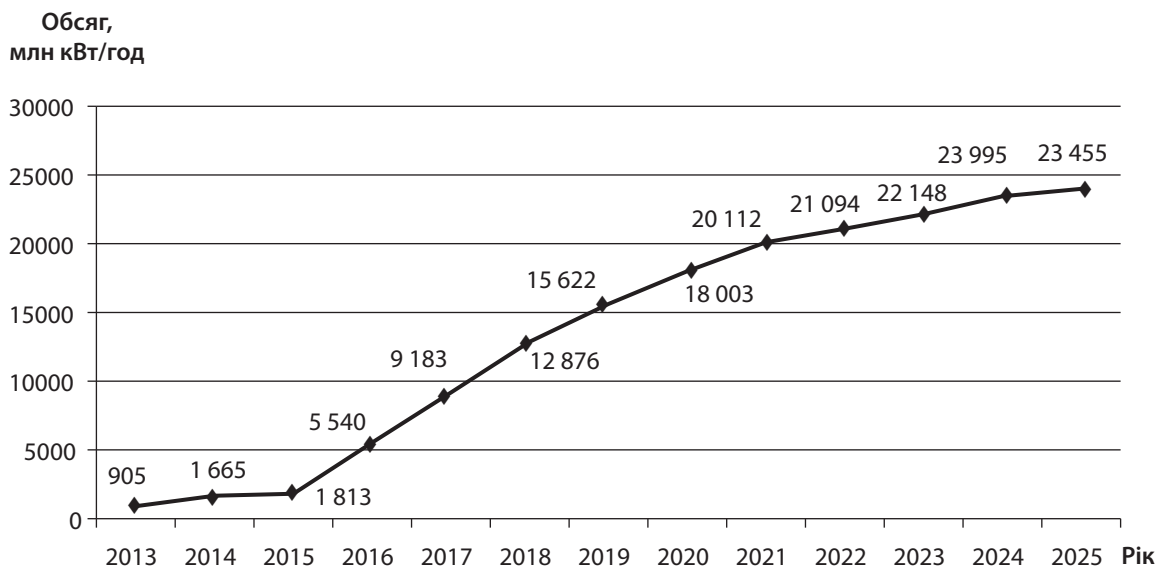

Рис. 2. Обсяг виробництва електроенергії електростанціями на альтернативних джерелах енергії (ВЕС, СЕС, біомаса) у млн кВт/год

Джерело: складено за [13].

На сьогодні перед Україною ще залишаються питання стосовно подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, а саме: оздоровлення та повернення земель сільськогосподарського призначення до виробничого використання, продовження соціально-економічної реабілітації регіону, що має статус забруднення, та забезпечення ядерної безпеки закритого реактора. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Фетисенко В. О. Становлення міжнародного співробітництва в науково-технічній сфері: міжнародно-правовий аспект. *Правова держава*. 2016. № 21. С. 269–275.
2. Дахно І. І. Історія держави і права : навч. посіб.-довід. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 255 с.
3. Международное право : учебник / отв. ред. Ю. М. Колосов, Э. С. Кривчикова. М. : Международные отношения, 2006. 816 с.
4. Фетисенко В. О. Теоретико-правові аспекти міжнародного співробітництва в науково-технічній сфері: поняття та зміст. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 8. С. 178–184.
5. Ратушний С. М. Міжнародна технічна допомога в подоланні наслідків Чорнобильської аварії: правові аспекти. *Правове регулювання економіки*. 2010. № 10. С. 299–312.
6. Яка роль міжнародного співтовариства у пом'якшенні наслідків Чорнобильської катастрофи? Чорнобильський центр. 2015. URL: <http://www.chornobyl.net/uk/яка-роль-міжнародного-співтовариств/>
7. Юрченко Л. І. Екологія : нав. посіб. Київ : Професіонал ; Центр навчальної літератури, 2009. 304 с.
8. Єврокомісія розпочала проект посилення українського ядерного регулятора // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/evrokomisija-rozpochala-proekt-posilennya-ukrayinskogo-yadernogo-regulyatora>
9. Статистична служба Європейського союзу (Eurostat). URL: <http://ec.europa.eu/eurostat>

10. Швець В. Я. Аналіз інвестиційного клімату в економіці України та шляхи його покращення. *Економічний но-белівський вісник*. 2014. № 1. С. 502–508.

11. Ключник А. В., Полівода К. І. Роль міжнародного співробітництва в розвитку регіонів України. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 4. С. 13–17.

12. Нечитайло У. П. Аналіз сучасних підходів до визначення інвестиційного потенціалу регіону. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 15. С. 25–29.

13. Проект Енергетичної стратегії України на період до 2035 року / НІСД. Київ, 2014.

REFERENCES

- Dakhno, I. I. *Istoriia derzhavy i prava* [History of state and law]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 2006.
- Fetysenko, V. O. "Stanovlennia mizhnarodnoho spivrobitnytstva v naukovo-tekhnichnii sferi: mizhnarodno-pravovyi aspekt" [The formation of international cooperation in the scientific and technical sphere: the international legal aspect]. *Pravova derzhava*, no. 21 (2016): 269-275.
- Fetysenko, V. O. "Teoretyko-pravovi aspekty mizhnarodnoho spivrobitnytstva v naukovo-tekhnichnii sferi: poniattia ta zmist" [Theoretical and legal aspects of international cooperation in the scientific and technical sphere: the concept and content]. *Visnyk Pivdennoho rehionalnoho tsentru Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, no. 8 (2016): 178-184.
- Kliuchnyk, A. V., and Polivoda, K. I. "Rol mizhnarodnoho spivrobitnytstva v rozvytku rehioniv Ukrainy" [The role of international cooperation in the development of regions of Ukraine]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, no. 4 (2016): 13-17.
- Mezhdunarodnoye pravo* [International Law]. Moscow: Mezhdunarodnyye otnosheniya, 2006.
- Nechytailo, U. P. "Analiz suchasnykh pidkhodiv do vyznachennia investytsiinoho potentsialu rehionu" [An analysis of modern approaches to determining the investment potential of the region]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 15 (2010): 25-29.

Proekt Enerhetychnoi stratehii Ukrainy na period do 2035 roku [Draft Energy Strategy of Ukraine for the period up to 2035]. Kyiv: NISD, 2014.

Ratushnyi, S. M. "Mizhnarodna tekhnichna dopomoha v podolanni naslidkiv Chornobylskoi avarii: pravovi aspekty" [International technical assistance in coping with the consequences of the Chernobyl accident: legal aspects]. *Pravove rehulivannia ekonomiky*, no. 10 (2010): 299-312.

Shvets, V. Ya. "Analiz investytsiinoho klimatu v ekonomitsi Ukrainy ta shliakhy yoho pokrashchennia" [Analysis of the investment climate in the Ukrainian economy and ways to improve it]. *Ekonomichnyi nobelivskiy visnyk*, no. 1 (2014): 502-508.

Statystychna sluzhba Yevropeiskoho soiuзу (Eurostat). <http://ec.europa.eu/eurostat>

"Yaka rol mizhnarodnoho spivtovarystva u pomiakshenni naslidkiv Chornobylskoi katastrofy?" [What is the role of the international community in mitigating the consequences of the Chernobyl disaster?]. Chornobylskiy tsentr. 2015. <http://www.chornobyl.net/uk/яка-роль-міжнародного-співтовариств/>

"Yevrokomisiia rozpochala proekt posylennia ukrainskoho iadernoho rehuliatora" [The European Commission has launched a project to strengthen the Ukrainian nuclear regulator]. Yedyniy veb-portal orhaniv vykonavchoi vlady Ukrainy. <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/yev>rokomisiya-rozpochala-proekt-posilennya-ukrayinskogo-yadernogo-regulyatora>

Yurchenko, L. I. *Ekolohiia* [Ecology]. Kyiv: Profesional; Tsentr navchalnoi literatury, 2009.